

Kõigi maade proletaarlased ühinege!

MARKSISM

TEISES JA KOLMANDAS INTERNATSIONAALIS

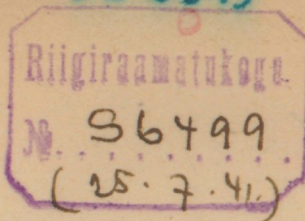

N. BUHAARINI KÕNE
III. INTERNATSIONAALI
4. KONGRESSIL

EESTI ISESEISVA SOTSIALISTLIKU TÖÖLISTE PARTEI
KESKKOMITEE KIRJASTUSEL

Rommunistlise Internatsionaali 4. kongressi päeva-
korras seisis ka programmi küsimus — programmi
loomine Rom. Internatsionaalile.

Olgugi, et Rominternil alles kolme ja poole aas-
tane iga selja taga, olgugi et üksikud ta alla käivad
parteid väga mitmesugustest oludest tulevad, kõige
kaugemale jõudnud kapitalismist kuni kaugel minewiku
feodaalsete wahkordadeni, julges Romintern siiski selle
ülesande kallale asuda, et luua kogu sellele kirjule üle-
ilmsele mõtluswäele ühish programmi, mis omalt poolt
kaasa peab aitama selle wäe sisemisele ühtlustamisele.

4. kongressil ei jõutud aga selle ülesandega kau-
gemale kui sissejuhatuseni, üldiste põhijoonte arutami-
seni. Sellepärast ei saa sm. Buhaarini programmikõnes
ettetoodud seisukohti üksikasjaliselt veel Rominterni
lõpuliikude otsustena wõtta. Ei ole meie sellepärast
ka kõnet täielikult toonud, jättes wälja programmi
tehnilise ehituse ja kokkuseade küsimuse. Jäänud osa
sisaldab Rominterni teoreetilist seisukohta programmilistes
küsimustes, eriti etterinda nihutades 2. ja 3. Internatsio-
naali lahkuminekuid neis küsimustes. Et seda lahku-
minekut veel terawamalt nähtawale tuua on lisaks
Buhaarini seletustele jatkuke Thalheimeri kõnest, mis
selle samase aine kohta käib.

Ruigi järgnewad read midagi lõpuliikku, mingit
terwikut ei paku, sisaldawad nad ometi haruldasel roh-
kusel terawaid mõtteawaldusi marksistlise teooria alal,
seal hulgas nii mõndagi waadet uuel walgusel, uuel
kujul, nii et nende tähelepanelikku tundmaõppimist,
nendesse süwenemist igale töölisele kõige soojemalt soo-
mitada tuleb.

Wäljaandja.

1820

1820

1820

Marksiism

teises ja kolmandas Internatsionaalis

(N. Buhaarini programmi kõnest III Internatsionaali 4. kongressil)

Seltsimehed! Nagu kõik teate, ei võta meie sel kongressil veel mitte lõpulikku programmi vastu, ja nimelt sellepärast mitte, et veel mitte kõik parteid selles küsimuses seisukohta ei ole võtnud. Isegi Wenemaa kom. partei ei ole kawa, mis ma teile ette kannan, veel läbi arutanud. Sellepärast on suurem osa saatkondi arvamisel, et otstarbekohasem oleks sel kongressil veel mitte programmi lõpulikult vastu võtta, vaid ainult programmi üle läbirääkimisi pidada ja programm alles järgmisel kongressil vastu võtta. Aga juba see asjaolu ise, et meie julgeme niisuguse tähtsa küsimuse, nagu seda programmi küsimus on, üleilmse kongressi päewakorda panna, et meie julgeme niisugust rasket küsimust, nagu rahvusvahelise programmi küsimus, siin üleüldse arutada, annab tunnistust meie tugewast kaswamisest. Ja kui meie tänä selle küsimusega tegemist teeme, siis võime juba nüüd kindlasti ja rahuliku südamega ütelda, et Kommunistiline Internatsionaal selle küsimuse ka lahendab, kuna aga meie wastaste leeris, teises ja poolkolmat Internatsionaalis ilmapiikselst täielik teoreetiline võimetus walitseb. (Klaara Zetkin: Täiesti õige!)

Esimese osana käsitan ma mitmesuguste küsimuste seas, mida ma arutada tahan, marksismi teooria programmilisi põhiküsimusi teises Internatsionaalis enne sõda. Siin sean ma üles wäite, et II. Internatsionaali kokkumarifemine sõja ajal teoreetiliselt sügawasti selle Internatsionaali sõjaelses marksismi-teoorias juurdub.

Marksiismis, ta ideoloogias, võime üleüldse kolme arenemise järgu wahel wahet teha: esimene järk oli marksism, nagu teda Marxi ja Engelsi ise õpetasid ja käsitasid; siis tuli teine järk — II. Internatsionaali marksism, mida kandsid Marxi epigoonid, jüngrid, kes ainult õpetajalt saadud teooriat edasi andsid, ilma teda süwendamata. Nüüd on meil marksismi kolmas järk — enamline ehk kommunistiline marksism, mis teatud mõddul, ja nimelt õige tuntawal mõddul, tagasi läheb Marxi ja Engelsi enese marksismi poole.

See Marxi ja Engelsi enese marksjism oli jündinud 1848. a. Euroopa revolutsioonis, ja sellepärast oli sel tõelisel revolutsioonilisel marksjismil, Marxi ja Engelsi omal, äärmiselt revolutsioonilik hing; see marksjistlike teooria revolutsioonilik waim olenes nimelt sellest, et Marxi ja Engelsi õpetus sel ajal loodi, kui kogu Euroopa wankuma oli hakanud ja proletariaat revolutsiooniliku klasfina maailma ajaloo näitelawale astus.

Selle peale tuli teine ajajärk ja tõi kaasa ka ideoloogilise pööre. Kogu see ajalooline arenemine nättab meile jällegi seda tõeasja, mida meie pea kõikide ideede ajaloois leiame, seda tõeasja nimelt, et teatud ideoloogia, mis teatud oludes jündinud, teistfugustes oludes ka teistfuguse ilme, teise kuju wõtab. Niisamati oli lugu marksjismiga. Pärast revolutsioonilist ajajärku, mis möödaläinud aastafaja keskel Euroopas walitses, tuli kapitalistlikes arenemises footuks teistfugune ajaloojärk. See oli kapitalistlike alade hiiglakaswu ajajärk. See kaswamine põhjenes peaasjalikult kodanluse ajumaapoliitikale; kapitalistlike maade tööstuse diffeletõus põhjenes peaasjalikult asumaade rahwaste kurnamise peale. See kapitalistlike maade tööstuse diffeaeag tõi Euroopa rahwaste ridades mitmesuguseid ühiskondlisi ümberpaigutusi. Majanduslikes mõttes muutus töolisteklassi seisukord kindlamaks, samal ajal aga lõi kapitalismi arenemine suure hulga ühiseid huwisid kapitalistlike maade kodanluse ja töoliste wahel, ja see asjaolu, need ühised huwid (huwide ühtsus) kapitalistlike maade kodanluse ja töolisteklassi wahel, lõi aluspõhja wäga suurele ja sügawale pöörele tööliklassi hingeelus ja ideoloogias ja sedamööda, ifeenejefst mõistetawalt, ka fotsjalistlikes parteides.

Nüüd algas teine ajajärk marksjismi arenemises, nimelt fotsjaldemokraatiline marksjism, ehk marksjistlike epigoonide marksjism. Wõitlus nõndanimetatud orthodoxy (õigeuskliku) marksjismi woolu ja reformistlike woolu wahel kuulus wõitlus nõndanimetatud õigeuskliku fotsjaldemokraatia ja rewifionistide wahel, mida ühelt poolt Kautsky, teiselt Eduard Bernstein kehastas, see wõitlus, mille kohta meile harilikult tõendati, et see õigeuskliku marksjismi wõiduga lõppes, oli aga tõelisel, kui meie nüüd asja peale tagast järele waatame, õigeuskliku marksjismi täielik allawandumine rewifionistlikule marksjismile. Ma wõin siin illes seada wäite, et selles tüliküsimuses, mis kaua aega enne ilmasõda illes kerkis, nõndanimetatud õigeusklik marksjism, see on Karl Kautsky marksjism, kõigis tähtfates teoreetilistes küsimustes rewifionismile alla wandus. Waremalt ei märganud meie seda. Nüüd aga näeme seda täiesti selgelt ja saame wäga hästi aru, miks see nii oli.

Wõtame näituseks nõndanimetatud wiletsufesje wajumise küsimuse (Berelendungstheorie). Nagu teie kõik teate, andis Kautsky marksjism sellele teooriale pehmema kuju kui tal Marxi enese õpetuses oli olnud. Kautsky seletuse järele kuulsime, et kapitalismi edenemise ajajärgul tööliklassi seisukord wõrdlemisi (wõrreldeis kodanlike klasside seisukorraga) paheneb, ja et kapitalistlike arenemise sifemine jeadus õieti selles seiswatk, et tööliklassi seisukord üleilidifelt küll paranewat, aga wõrreldeis kodanlusega pahenewat. Nõnda põhjendas

Rautsky, kui Bernstein talle kallale tungis, seda nimepidi marksistlik teooriat. Mina pean seda Rautsky põhjendust waleks ja kinnitan, et see teoreetiline seisukoht ainult Euroopa ja Ameerika töölisteklassi olulise seisukorra peale oli põhjendatud. Marksistlikes teoorias analüüsib aga Marx abstraktselt (puhtmõistelist, puhtakujulist) kapitalistlik ühiskonda, ilma ühe wõi teise maa klassifid üksikult käsitamata, ja kinnitab sellest, et kapitalistlike arenemise sisetune seadus töörahwa seisukorra pahenemisele wiib.

Mis teeb aga Rautsky marksism? See mõistis töölisteklassi all ainult kapitalistlike maade töölisi. Nende proletariaadi kihtide seisukord läks järkjärgult paremaks, aga Rautsky marksism jättis tähelepanemata selle asjaolu, et see kapitalistlike maade töölise seisukorra paranemine kätte oli saadud asumaade rahwaste häwitamisega ja kurnamisega. Marx kõneles kogu kapitalistlikest ühiskonnast. Kui püüab konkreetselt, see on, asju nimepidi nimetades, tahaksime kõneleda kui Marx seda tegi, siis ei tule meil mitte ainult Ameerikat ja Euroopat käsitada, waid peame terwet ilmajandust oma käsitamise aineks wõtma. Siis aga saaksime footuks teistfuguse teoreetilise pildi, kui seda andis Rautsky ja kompani. Teoreetiliselt waadates oli seega Rautsky wäide wale. See oli allawandumine rewisionismile, kui see pöäle tungis.

Wõtame teise teooria — kokkuwarisemise õpetuse, ja proletariaadi revolutsioonilise wäljaastumise. Ka seda teooriat pehendas Rautsky, rewisionistidega waieldes, õige tuntawalt. Mis aga revolutsioonisse, kui kodanlike korra kokkuwarisemise tagajärjesse puutub, siis leiame isegi Rautsky kõige revolutsioonilikumaid kirjatöid, nagu näituseks ta „Weg zur Macht“ (See wõimule) lugedes nendes kirjatöödes hulga wiisi päris weidraid kohti, otse weidruseni liialdatud paendlust. Wõtame näituseks mõned otfused üleüldise streigi kohta Rautsky raamatust „Sotsiaalne revolutsioon“ kus, Rautsky tõendab: kui meil küllalt jõudu on, et revolutsiooni teha, siis ei ole meil üleüldist streiki tarwis; kui meil seda jõudu ei ole, siis — ei ole meil kah streiki waja! Mis see tähendab? See tähendab puhaswerd oportunisti, puht-paendlust, mida meie waremalt küllalt tähele ei osanud panna, mida meie aga nüüd täiesti selgelt näeme.

Wõtame kolmanda teoreetilise küsimuse — riigi teooria küsimuse nimelt. Selle juures tuleb pikemalt peatada. Meiegi kinnitawime sõja algul, et Rautsky äkitselt ise enese teooria maha on jättnud. Seda mõtleme ja kirjutawime meiegi. See ei ole aga õige. Nüüd wõtame täiesti rahulikult ütelda, et meie tookordsed tõendused õiged ei olnud. Amberpöördub: sotsialdemokraatide ja kautskiaanlaste nõndanimetatud äraandmine oli põhjendatud selles teoorias, mida need teoreetikud juba enne sõdagi õpetasid. Mida õpetati seal riigist ja proletariaadi poliitilise wõimu wõtmisest? Asja kujutati nii, nagu oleks meil tege- mist mõne asjaga, mis ennem teiste käes, teise klassi käes olnud ja pärast proletariaadi kätte pidi minema. Ka Rautsky kujutas asja nii.

Wõtame nüüd niifuguse juhtumise nagu imperialistline sõda. Kui meie riigi kui ühtlase riistapuu peale vaatame, mis ühel ajajärgul iibe, teisel teise käes on, ja selkombel peaaegu nagu erapooletu asi paistab olevat, siis on täiesti arusaadam, et sõja lahtipuhkemisel proletariaat, kes sel viisil loodab riiki kätte võita, teda kaitsma peab. Ümasõja ajal toodi riigi kaitsmise küsimus näitelawa ette servale. Ja kui Kautsky maa- (riigi-) kaitsje küsimuse üles seadis ja selle peale jaatava vastuse andis, siis oli see loogiliselt täiesti läbimõeldud seisukoht ja loogiline järeldus sellest teooriast, mis warem riigi kohta oli üles seatud.

Niisamasugune on lugu proletariaadi diktatuuri küsimusega. Isegi rewisionistidega waieldes ei ole Kautsky iialgi seda küsimust sügawamalt arutanud. Selle tähtsa küsimuse üle ei ole Kautsky selles tiilis peaaegu sõnakestki lausunud. Ta tähendas ainult umbkaudu: selle küsimuse otsustawad tulewad põlweid. Nii seadis ta küsimuse üles.

Seltsimehed! Kui meie kšiki neid mõttekäikusi filmas peame ja kui katset teeme neile ühiskondlistest oludest wastawat wäärtust leida, siis tuleb meil ütelda, et siin tegemist on ideoloogiaga, mis enese marksistlike kiidab olevat ja mille aluspõhjaks oleks kapitalistlike maade nende aristokraatlike tööliste kihtide seisukord, kelle elujärg asumaade töörahwa kurnamise ja laastamise tagajärjel on paranenud. Seda wäidet Kautsky õpetuse ühiskondlike aluspõhja kohta on tõeliselt II. Internatsionaali teoreetikud isegi õigeks tunnistanud. Need inimesed on nii häbemataks läinud, et nad enam mingit näokatet tarwiliseks ei pea. Oma programmi-kirjatöös kõneleb Kautsky otsekohe sellest wäitest ja ei leia temas midagi paha. Ta kirjutab:

„Proletariaat ei ole ju oma olu poolest mitte ühtlane. Olene juba eespool näinud, et ta kahte kihti jaguneb: üks osa on iseäraliste majandusliste tingimiste wõi seaduseandluse kaudu jedawõrd soodsates oludes, et ta tugewad organisatsioonid loob ja nende kaudu oma huwitsid kiillaliselt kaitsa suudab — see on proletariaadi üllespoole tungiw osa kes kapitalismi suruwale woolule heade tagajärgedega wastu jaksab panna ja seda wahete wahel nii mõjuwalt teeb et wõitlus kapitalismi wastu mitte enam wõitlust wiletsuse wastu ei tähenda, waid sellele töölistepoole wõitlus wõimu pärast on.“

See wõitluse jaotamine kahte kategooriasse, mida Kautsky üks-teise wastu seab — wõitlus wiletsuse wastu ja wõitlus wõimu pärast — on ka üks „wäga marksistlik“ kõnekään! Ja siis seletab ta edasi:

Nende hästi distsiplineeritud, wäljakoolitatud, wõitluswõimuliste (see tähendab: kindralite jaapaadid lakkujate N. B.) wäesalkade kõrwal seisab suur wägi neid (näete, neid ei suuda ta weel walitfeda! N. B.), kes nii rasketesse oludesse on langenud, et nad weel ei ole jõudnud endid organiseerida ega kapitalismi suruwatest püüetest wõitu saada. Need elawad edasi wiletsuses ja wajuwad tihhti weel sügawamale porisse.“

Ja kui siis Rautsky katseb taktilisi lahkuminekuid leida oma seisukoha ja meie, Kommunistilise Internatsionaali wahel, kes ennast mitte töölisaristokraatia peale ei toeta waid kõige enam mahasurutud tööliskihitide peale, siis toob ta taktiliste sihtjoonte üle otjustamiseks järgmist ette:

„Oma teadmatuse ja elutundmatuse pärast langeb see osa töölisi, oma palawas tungis elujärje parandamisele ja wabadusele, kergesti igasuguste demagogide, rahwapetiste (tähendab: kommunistide! N. B.) ohwriks, kes kas omakasu tagaajamisel wõi kergemeelsuses (see on Rautsky „ühiskondline analüüs!“ N. B.) talle kõige färawamaid lubadusi ette maaliwad ja teda wõitlusele juhiwad koolitatud, ammu organiseeritud töölisteosa wastu, kes harjunud on ainult kindlat teed käima ja iga filmapilk ainult niisuguseid ülesandeid üles seadma, mille täitmiseks neil jõudu jatkub, jne., jne.“

Jack Londonil on romaan „Raudne kand“. Jack London, kes kaugeltki hea marksist ei olnud, sai ometi väga hästi meieaja tööliselikumise iseloomust aru. Ta sai väga hästi aru, et kodanlus mitte ainult ei ole katjunud, waid et tal tõepoolest tegelikult on korda läinud töölisklassi kahte leeri jaotada, nimelt seega, et ta ühe osa töölisklassist, nimelt selle koolitatud osa, töölistearistokraatia kõlblikelt mädanusele wiib ja tema abil igasuguse töölisterewolutsiooni maha surub. Seda aga, mida Jack London töölisklassi seisukohalt väga hästi kirjeldab, ei mõista II Internatsionaali teoreetik Rautsky mitte. Töölisklassi kurba saatust, ta sihemist lõhenemist, kajutab tema selleks, et kodanlist ühiskonda toetada. Selles seisab sotsiaaldemokraatia ülesanne. Nüüd, kus sõjast ja rewolutsioonist juba mitu aastat möödab, näeme neid inimesi nii häbemataks minewat, et nad ise seda sõnnikut kirjeldawad ja teoreetiliselt „põhjendawad“. Selle Rautsky marksismi ühiskondline aluspõhi on nii selge, et ta selgem enam olla ei saagi. Ja kui ma neidsamu küsimusi, millest siin jutt oli, weel kord selles kujus waatlen, nagu nad nüüd II Internatsionaali teoorias meie filmade ees seisawad, siis saame sellest seisukorrast weel selgema pildi.

Kui meie uuemaid kirjatöid, eriti Rautsky wiimast raamatut waatleme ja esimese küsimusena wiletsusse wajumise teooriat tahame uurida, siis ei leia meie sellest seal mitte ainukestki sõna. See paistab täiesti arusaamata olevat: sel ajal, kus kapitalismi hoosihht täiesti alasti meie filmade ees seisab, kus seisukord äärmiselt terawaks on läinud, kus kõik näokatted filmnähes langewad, ei lausu Rautsky sellest keige tähtsamast küsimusest sõnakestki! Kui meie aga peale Rautsky töö weel mõnda teist raamatut waatleme, siis jõuame selgusele, mida see waikimine dieti tähendab. Saksamaal on raamat ilmunud, mis eriti noorjoole määratud ja mille kokkuseadjaks keegi Abraham on. Seda raamatut on noorjoo keskel õige palju laiali laotatud ja ta on, niipalju kui minul teada, mitmesse keelde tõlgitud. See härra Abraham seab häbematalt ja jultunult üles wäite: „Marksismi peastis — rewisjonism!“ Pole meil ühtki marksistlist teooriat waja —

revisjonism, Bernstein on töölise tarvis marksismi tõelised ollused peastnud.“ See on peaväide. Kui see isand tööliklassi seisukorda käsitleb ja sealjuures katset teeb midagi meie, kommunistide, tõenduste kohta ütelda, siis seab ta üles kaks järgmist väidet: 1. Waremalt ei olnud lugu niisugune nagu nüüd — töölise seisukord on järjesti paranenud. Asumaade rahwad ja Hiinast wälja rännanud odawad tööorjad (kulid) on see härra täiesti filmapaari wahel jätnud. — 2. väide on weel jalustrabavam: praegune seisukord, kus rahakurssi alal täielik segadus walitseb, kus mõned kihid tõeliselt wiletsusse wajuwad, see seisukord on niisugune, et teda mingisuguse seaduspäralikkuse seisukohalt analüseerida ei saagi...

Nii siis: meie ei suutwat kõike seda analüseerida, üksikasjaliselt seletada. Kui seda kõike tõsiseks tõenduseks peame, siis tuleb meil ütelda: andke meile siis mõni salapärane seletus, täis saladust ja sõnikut ühtlasi. (Naer.) Sel seletusel aga on oma taktiline mõte: need inimesed tahawad töölise eest kõrwale pugeda ja annawad selleks niisuguse rumala tõenduse: meie ei oskawat nüüd midagi seletada, asi olewat nii keeruline, et meie sellest midagi aru ei saawat. Nad ei saa sellepärast seisukorrast aru, et meie praegu ajajärgus elame, kus kokkuwarisemise teooria tegelikult on täide minemas.

Nad ei suuda rewolutsiooni analüseerida, ei suuda analüüsi teha, millest tingimata rewolutsioonilise loomuga tegelikke järeldusi tuleks teha. Nad puiklewad kõrwale ja ütlevad: meie ajal ei ole enam mingit seaduspäralikkust.

Wõtame näituseks kriiside teooria. Mis sellesse teooriasse puutub, siis tõendab Kautsky: meie pidawat nüüd kapitalistlike süsteemi arenemise teoreetilise käsitamise juures päris awalikult ja otsekohe ütleva, et kriiside teooria selle käsituse juures „kitsamatesse piiridesse“ pidawat ajetuma. Mis see tähendab? See tähendab, et kapitalistlikes ilmas, Kautsky seletuse ja tõenduse järele, wiimasel ajal rohkem kokkukõla olewat. See tõendus on, loomulikult, puhta rumaluse kehasus. Depoolest on seisukord just ümberpöördukt õige. Meie mõime nüüd üles seada wäite, et kriiside teooria tegeliku elu poolt täiesti õigeks on tunnistatud. Meie mõime nüüd koguni tõendada, et sõda ise üks majanduslike kriisi omapärane kuju oli ja just seda omapärast kuju on meil tarwis teoreetiliselt mõista, teoreetiliselt analüseerida. Ja kui need inimesed nüüd rewolutsiooni üle otjustawad, kui nad lihaks ja wereks kujunenud proletaarlike rewolutsiooni üle otjustada tahawad, siis ütlevad nad: See polegi tõeline rewolutsioon; meie jääme votama, kuni see „tõeline“ rewolutsioon tuleb.

On olemas kodanliski teadusmehi, kes hüppeid looduses ja teaduses eitawad, kuigi need hüpped kui kindlad looduslised tõeasjad olemas on. Niisama teeb Kautsky, kes ütleb: Wenemaal on küll rewolutsioon sündinud, aga see ei ole proletaarlike, ei ole päris, tõeline rewolutsioon. — Kokkuwarisemine on käes, meie seisame otse ta keskel; kõige suurem kriis, mida ajalugu iganes tunneb, on käes, Kautsky aga ei näe seda kriisi waid ütleb: Kriiside teooria teoreetiliselt

käsitamisel tuleb meil tagasihoidlikum olla. See on puhas ogarus nõdrameelseks läinud paendlastelt, kes tõelise elu tundmise täielikult on kaotanud, kes oma kabinetides istuvad ja kelle istekoht küll täies õitfehoos, (Maer.) kelle aju aga täiesti kadunud on.

Üks neist härradest tõendab, näituseks, koguni, et kapitalism sõjast veel palju tugewamana on wälja tulnud. Siin näete sellest nende „teoreetilisi ulatusi“. Kõige igapäewasemadki kodanlised liberaalid, rahujutlustajad, papid, kodanlised majandusteadlased saavad peaaegu kõik enam wõi wähem aru kapitalistlike ilma majanduslikest nõrkusest, ei ole ainuſtki nend: hulgas, kes jeda nõrkust eitaks. Seal tuleb üks sotsiaaldemokraat, kes enese „marksisti“ üttele olewat ja kindatab: kapitalism on pärast sõda tugewam kui ta enne oli. See kõlab nagu kufse uuele sõjale. Kui kapitalism sõja järel ikka tugewamaks läheb, miks ei peaks ta sõda siis kord veel katsuma! Selle weidra seisukoha on II. Internatsionaali teoreetikud nüüd kõige tõsidusega omaks wõtnud.

Wõtame edasi riigi teooria, õpetuse riigist. See õpetus muutub kõigi II. Internatsionaali teoreetikute juures — ilma erandita — õtsekoheſeks kodanlike wabariigi õigustamiseks. Ei ainuſtki muud sõna, ei ainuſtki katset midagi mõista, täelik mõtete lagedus, ainult puhas õigustamine kodanlikele wabariigile. Teie wõite nende inimestega tuhat korda kõnelda, nad jääwad täelikult kurttummaks, nad tunnewad ainult ühte: kodanlike wabariigi õigustamist. Selles ei ole kõige wähematki wahet kodanlike teadusmeeste, liberaalsete poliitikameeste ja sotsiaaldemokraatide wahel. Kui näituseks Cunow (Kuuno) teoreetilisi kirjatõid loeme, siis näeme, et mõned kodanlised profesorid, nagu Franz Oppenheimer wõi mõned teised sellest wõulust, wõi kodanlised õpetlased Gumpłowicz koolist marksismile palju lähemal seisawad kui Cunow. Wiimane tõendab oma raamatus: riik olewat nii ütelda üleüldise heakäekäigu eest hoolitsemise afutus, mis nagu hea isa kõigi laste eest ühtlasi hoolt kannab, olgu nad töölisteklasſist wõi kodanlike ridadest pärit. Niifugune on lugu. Ma tähendasin kord, et see on teooria, mida juba Paabeli kuningas Hammurabi tunnistas. Sel teoreetilisel kõrgusel seisab II. Internatsionaali eſitaja ja tähtſam õpetlane.

On aga teoreetilisi äraandmisi, mis veel filmatorkawamad, veel häbematumad. Nii nimelt Rautsky arusaamine proletaarlikest rewolutsioonist ja koalitsioonivalitſusest (kodanlike ja sotsiaaldemokraatide kokkuleppewalitſusest). Neist küsimustest nii kirjutada nagu jeda Rautski teeb, tähendab wiimasegi teoreetilise ſüdametunnistuse raafukeſe täielikku kaotamist. Näituseks Rautski teooria rewolutsioonist! Teate, misfugune on ta uuem leidus ſel alal? Nimelt järgmised tõendused: 1. kodanline rewolutsioon tarwitawat wägivalda; 2. proletaarline rewolutsioon ei tohtiwat juſt nimelt ſellepärast, et ta proletaarline on, wägivalda tarwitada, wõi — nagu üks teine ſealt pere härradest ütteleb — wägivald olewat alati reaktsiooniline.

Meie teame, mis Engels ühes oma Itaalia artiklis „Dell Auto-rita“ revolutsiooni kohta kirjutas: revolutsioon on kõige enam iseene-
sest õigustatud asi ilmas; sest revolutsioon tähendab ajaloolist sünd-
must, kus üks rahvaosa teisele rahvaosale, tääkide, suurükkide ja
püüsidega oma tahtmise peale sunnib. — Niiugune oli revolutsioo-
nilise marksimi arusaamine revolutsioonist. Ja siis tuleb üks wilts
härä Rautsky ja jutustab meile: täägid, suurükkid ja muud wägi-
walla abinõud on puht kodanlised asjad! Mitte proletariaat ei ole
neid wälja mõelnud waid kodanlus. Barrikaadid on puhtkodanline
asutus! (Naer). Sel wiisil wõib kõike tõendada. Rui Rautsky meie
juure tuleb ja ütleb: Enne kodanlist revolutsiooni tarwitas kodanlus
ka mõtteid, ja mõtet tarwitamine on seega puht kodanline mõtlus-
wiis! siis peaks, järjekindel olles, ütleva: meie ei tohi ka mõtteid
tarwitada. Wõib olla, et Rautsky'l nüüd tõesti enam mõtteid ei ole.
(Naer). Oleks tõesti hullumeelsus seesugust käsitamiswiisi tõsiseks pidada.

Siis tuleb weel koalitsiooni küsimus. Siin on Rautsky'l kõigi
teoreetiliste leiduste tipp. Rautsky arwab, et tema õigeuskliku mark-
simi esitaja on. Mary tõendas: tema õpetuse hing seiswat õpetuses
proletariaadi diktatuurist. Maryi töödes on üks koht, kus ta ütleb:
„Klassimõitlusest teadsid ka teised enne mind ühte ja teist, aga minu
õpetus seisab selles, et kapitalismi arenemine paratamata proleta-
riaadi diktatuuri juure wiib.“ Nii sai Mary ise oma õpetusest
aru. See on siuline tundemärk, see, mis Mary'i õpetuse erilistest teistest
lahutab. Siis aga tuleb Rautsky ja kirjutab: „Oma kuulsas artiklis
Sotsialdemokraatlise partei programmi arwustamiseks“ ütleb Mary:

Kapitalistlike ja kommunistlike ühiskonna wahel on revolutsioo-
niline ajajärk, kus üks ühiskond teiseks muutub.

Sellele wastab ka poliitiline wahējärk, kus riik ainult proleta-
riaadi revolutsioonilise diktatuuri kuju wõib kanda.

Nii ütleb Mary. Ja Rautsky? See kirjutab sõnasõnalt:

„Seda lauset wõime meie tänapäew, saadud eluõpetuste põhjal
(üks ole kena sõnal N. B), wiimaste aastate kogemuste alusel,
walitsuse kuju küsimuses sel kombel teisendada, et ütleva:

Puhtkodanlike ja puhtproletaarlist walitsetawa demokraatlike
riigi wahel on ajajärk, kus üks teiseks kaswab. Sellele wastab ka
poliitiline wahējajärk, kus walitsus harilikult koalitsioonivalitsuse
(kodanluse ja sotsialdemokraatia kokkulepe) kuju kannab.“ (Naer.)

See ei ole tõepoolest mitte enam lihtsalt wahējärk marksimist
rewisjonismile, waid see on juba palju pahem kui puhtrewisjonism.
Siin on enam kui üks äraandmine koos, sest Maryi õpetuse järele
oli wahējajärgu järele ette nähtud ikkagi kommunism, siin kaob
aga kommunism täielikult ära. Kus peaks ta siin olema? Siin ei
ole mingist kommunismist juttu, sest siin kõneldakse wahējajärgust
puhtkapitalistlike walitsuse ja puhtproletaarlist-demokraatlike walit-
suse wahel. Kus jääb siin ruumi kommunismile? Ei, siin seda paika
ei ole. Mis üleüldse koalitsiooni seadmine diktatuuri asemele tähen-
dab, seda wõite ise otjustada. Ei ole sellepärast midagi imestada, kui

mõned kodanlised teoreetikud üsna mõtterikkalt sellest kõnelewad, et II. Internatsionaali teoreetikutel marksismist midagi enam järele ei ole jäänud. Saksamaal, näituseks, on üks professor, üks väga tark aga ka väga julgunud ja häbemata mees — Hans Dellbrück, kes selle järel, kui ta mõned II. Internatsionaali kirjatööd oli läbi lugenud, ühes „Preussische Jahrbücher“ numbris sõnasõnalt järgmist kirjutas:

„Wahе meie, sotsiaalpoliitiliselt mõtlewate kodanlaste ja teie (Kautsky ja teised) wahel seisab weel ainult astmetes. Weel mõni samm edasi sel teel, mida teie sammute, mu härrad, ja teie kommunistline udu on kõik lahkunud.“

See on väga tabaw sõna. Üks kodanline, Wilhelmi aegne professor ütleb enese-teada marksismi ja nõndanimetatud „rahvuswahelise“ ja „revolutsioonilise“ sotsiaaldemokraatia teoreetikule: meie, see on kodanliste, Wilhelmi aegsete professorite ja Kautsky ja kompanii wahel ei ole mingit wahet. See ütetus walgustab väga hästi termet seisukohhta.

Nii on siis ka teoorias oma isesugune taktika ja wõitlusewiis, ja see teoreetiline taktika ja wõitlusewiis käib täielikult rööbasjoones teelise poliitilise taktika ja wõitlusewiisiga. Mitmesuguste klasside, parteide, koonduste, gruppide malelual oleme mitmesuguseid kohamuutmisi läbi elanud ja kõige suurem neist ühiskondliste jõudude ümberpaigutustest oli proletariaadi lõhkumine sotsiaaldemokraatliste parteide ja ametiühisuste juhtide äraandmise ja blokitegemise tagajärjel nende töolistekihitide ja organisatsioonide, ja kodanluse wahel. Kõrwuti selle arenemisega käib teine joon — teoreetilise bloki tegemine endiste nimepidi marksistide ja kodanlise teaduse wahel. Niisugune seisukord on meil praegu II. Internatsionaali teooriaga. Nagu poliitiliselt ainult Kommunistline Internatsionaal tõeliselt revolutsioonilist tegelikku seisupaika ehitab, nii wõib praegustes oludes ja tingimistes ka ainult Kommunistline Internatsionaal tõeliselt tõsi marksiistlik teooriat wäljendada. —

*

Astume nüüd ühe teise küsimuse juure. Peale selle kui II. Internatsionaali teoreetikutega walmis oleme saanud, tahan mõne sõna ütelda praeguse ajajärgu uue analüüsi kohta, kusjuures ainult niisuguste küsimuste üle tahan kõneleda, mis üleüldiselt weel mitte igakülgiselt ei ole läbi töötatud.

Ma sean esimeseks üles küsimuse: Misugusest waatepunktist on kõige otstarbekohasem terwet kapitaliistlik arenimist waadelda ja käsitada? Kogu selle kapitaliistlike arenimise käsitusel peab ometi üks teoreetiline telg olema, mille ümber kõik teised küsimused keerlewad. Misuguse telje peame meie kõige kohasemaks? Walida on meil mitmesuguste telgede hulgast. Meie wõime selleks otjustawaks põhipunktiks (kriteeriumiks) walida töolisteklassi seisukorra; wõi kapitali koondumise; wõi jälle ehitame oma programmi üles uue ühiskonna olluste kujunemise seisukohalt waadates; wõi wõtame mõned muud jooned kapitaliistlikest arenimisest otjustawaks lähtepunktiks. Ma ar-

wan aga, et kogu kapitalistlik arenemist waadelda ja käsitada tuleb kapitalistlike wastolude laienewa uuestiwalmistamise waatekohalt; sellest waatekohalt wälja minnes tuleb meil käsitada kõiki nähtusi ja jooni kapitalistlikes arenemises.*)

Praegu oleme juba ühel niisugusel arenemiseastmel, kus kapitalism laguneb. Ojalt waatleme kapitalistlik arenemist juba tagant järele, aga see ei keela ega takista meid kõiki sündmust kapitalistlikel ajajärgul, isegi mitte wäljawaadet tulewikku, mida meil ka puudutada tuleb, kapitalistlike wastolude alalise ja laienewa uuestiwalmistuse waatekohalt käsitamast. Sõjas tulewad awalikuks kõik wastolud, mida kapitalistiline mõistus üleüldse sijnalab. Meil tarmitseb ainult sõda kui kapitalistlike ühiskonna anarhistlike ehituse laienewat uuestiwalmistamist kinni naelutada. Kui juba see wastolude uuestiwalmistamine kapitalistlike ühiskonna olemasoleku mõimatuks on teinud, siis mõine ka kõike muud — tööliste klassi üksikuid gruppe, ühiskonna sotsiaalset jagunemist, tööliste klassi seisukorda, ühiskonna ehitust — sellest waatepunktilt walgustada.

Seine punkt oleks minu arwates imperialismi küsimus. Imperialistlike ajajärgu terwet analüüsi ma ei anna, sest selle küsimuse teoreetiline wastamine on meie ringkondades nagu täiesti iseenesest mõistetaw asi. Ainult ühte punkti tahaksin ma sügawamalt puudutada, nimelt järgmist: millega tuleb seletada finanskapitali wägivallopoliitika omapäraseid wormisid, milles põhjeneb selle wägivallo kõige sügawam alus?

Seda on mõndagipidi seletatud. Täendati, et see kapitalismi monopolistlikes iseloomus seiswat, ja toodi seletuseks weel teisi asi. See on tõsi, aga minu arwates on selle küsimuse wastamisel wäga tähtsaks teguriks järgmine asjaolu: Kui kogu süüaamaalne majandusteatus, ka marksislik majandusteatus, mõistlusest kõneles ja mõistluse nähtusi käsitas, siis waatles ja käsitas ta õieti ainult ühte mõistluse wormi, nimelt seda, mis nõndanimetatud tööstuslike kapitalismi ajajärgu kohta erilisel iseloomustaw oli.

See oli ajajärk, kus mitmesugused tööstuseetewõtjad üksteisega mõistluseid, kelle mõistlusewõitluse abinõuks ja võitluswiisiks — odavamad hinnad olid. Märjil leiate peaaegu ainult sellest mõistlusest

*) Kapitalistlike korra alaliseismiseks on tarwis terwet kogu ühiskondliku tingimisi (ühiskondliku wahakordi), mida kapitalistlike kord ikka uuesti ja uuesti valmistab, ja oma tõusujärgul ikka laiemal ulatusel valmistab. Marx nimetas seda kapitalismi alalolemise tingimuste laienewaks uuestiwalmistuseks. Samati ünnib aga kapitalistlikes ühiskonnas alaliselt ka wastolusid selle korraga, wastolusid, mis kapitalismist enesest wälja kasvawad (warade kogunemine nende kätte, kes ise neid ei valmistata, kuna kõigi warade valmistajad nälgivad; tehnilise edu takistus trustide monopoli tagajärjel tööstuses jne.). Ka nende wastolude hulk ja ulatus kasvab ja laieneb alaliselt, sedamööda kuidas nad ikka ja ikka kapitalistlike ühiskonna rüpest uuesti üles kerkiwad, ja seda nimetatakse kapitalistlike ühiskonna wastolude laienewaks uuestiwalmistamiseks. Võpüks peab see arenemine kapitalistlike ühiskonna häwitama.

Tõlkija märkus.

juttu. Imperialistlik-kapitalistlikel ajajärgul ei astu aga mitte seda forti võitlus esirinda vaid teised võitlusviisid, kus madalate hindadega võitlemisel üleüldse mingit tähtsust ei või olla. Kui näituseks üks sveisindikaat ühe rauasündikaadiga lisaväärtuse pärast võitleb, siis võib oletada, et need sündikaadid madalate hindadega mitte võistelda ei saa. See oleks meeletus. Niisugused organisatsioonid võivad võidelda ainult ühe või teise vägivallaabinõuga — boikotiga, tööliste hulgalise lahtilaskmisega (lokaut), jne. Kodanuse tähtsamad koondused on nüüd trustide sarnased koondused üksikute riikide piirides. Need organisatsioonid ei ole tõeliselt midagi muud kui kombineeritud ettevõtted.

Muidugi, täiesti arusaadav on, et niisugused organisatsioonid, sellekujulised ettevõtted teiste sarnastega võisteldes oma võitlusviisides peardu hku vägivallaabinõude peale panewad. Rahvusvaheline tööjaotus, see asjaolu, et ühel maal põllutöö, teisel tööstus efinesel paigal seisab, et imperialistlike riikide piirides tööstuseharud ise väga mitmesugusel viisil on kombineeritud (kokku ühendatud) — see kõik loob seisukorra, et need riigid teistsugust poliitikat ajada ei võigi. Madalate hindade poliitika on peaaegu võimata. Nii tekivad võitlusvõitluses uued wormid, mis riikisid sõjalisele sekkaastumisele viib.

Nüüd tahaksin ma puudutada kolmandat punkti, mida programmis iseäranis alla kriipsutada tuleb, see on nimelt riigi tähtsuse allakriipsutamine üleüldiselt, ja riigi tähtsus praegusel silmapilgul iseäraldi. Peame päris awalikult ütleva, et marksiistlikes teoorias, isegi õigeusklike marksiistide töödes see küsimus üleüldse mitte küllalt hästi ei ole läbi uuritud. Meie teame, et Marxi järelookfikud seda küsimust puudutasid ja ta hiljem äraandlikult lahendasid. Aga küsimus enestelt: kes on revolutsioonilistest marksiistidest seda küsimust põhjalikult uurinud? Mis see tähendab? See tähendab järgmist: marksiistline teooria tekkis ajajärgus, kus tugewasti nõndanimetatud Manchesteri õpetuse wärwi tundus. *) Walitses täiesti waba võitlus. See aga ei või meid rahuldada. Nüüd mängib riik väga tähtsat osa, ja mängib seda igast küljest waadatult, niihästi kodanuse kui ka proletariaadi waatekohalt. Esiteks seisab küsimus selles, et meil üks organisatsioon ära häwitada tuleb; teiseks on küsimus tähtis sellepõllest, et meil midagi uut waja on ülles seada, ja et meie oma riigivõimu kui abinõu tarwitame majandusliste olude muutmiseks. Kõik need põhjused üleüldiselt kokku wõttes sunniwad meid meie programmis riigi tähtsuse küsimust palju terawamalt alla kriipsutama kui seda siamaani on tehtud.

*) Manchesteri õpetuseks nimetatakse majanduslikes poliitikas woolu, mis algas efiti käreda wabakaupluse nõudmisega (19. aastaja 40-datel aastatel Inglismaal) kuid üleüldiselt nõuab, et riik ennast majanduslikesse elusse ja wõitlustesse ei segak. Tõlk. m.

Peale selle tuleb meil, minu arvates, programmis kõnelda walitfewa klassi hariduslikest monopolist (ainuõigusest). Ennemalt ei tehtud seda programmiliste küsimuste otsustamisel peaaegu mitte sugugi. Nüüd aga, kus proletariaat kätt wõimu järele sirutab ja ühiskonda uuele alusele organiseerida tahab, mängivad niisugused küsimused, nagu meie parteitegelaste, meie administraatorite (ametnikkude) suuted ja wõimed, meie juhtide teadmiste ulatus jne., enne kui ka pärast riiklike wõimu wõtmist, määratu tähtsat osa. Kõik need küsimused on äärmiselt tähtsaks läinud, kuna waremalt nad seda kaugeltki sel mõõdul ei olnud, sest siis ei olnud nad mitte alati tegelikult elust tõusnud küsimused. Nüüd aga on nad meile täielikult tegeliku elu küsimusteks muutunud, ja sellepärast peame sellele küsimusele oma programmis suurema paiga andma kui siamaani.

Eiis tuleb meil, minu arvates, puudutada programmis erilist küsimust sotsialismi walmimiseft kapitalistlikes ühiskonnas. Marxi õpetuses on üks klassiline koht, kus kõneldakse, et uus ühiskond juba wana ühiskonna rüpes walmis kasvab. Seda õpetust tarwitab aga II. Internatsionaal oma ridades sedawõrd kurjasti, et meie seda küsimust palju üksikasjalisemalt käsitama peame kui waremalt oleme teinud. Ma ei saa seda küsimust siin ta täies ulatuses käsitada, aga tahaksin siiski ütelda: Meie kõik saame sellest aru, et proletaariline revolutsioon meilt suuri ohwreid ja palju kulu nõuab, et proletaariline revolutsioon teatud aja wältel kaasa toob walmistawate jõudude langemise ja wähenemise. See on proletaarilise revolutsiooni sifemine seadus. Meie wastased aga tahawad meile selgeks teha, nagu oleksid need kulud sellepärast nii suured, et kapitalism üleüldse weel mitte küps ei ole sotsiaalismile. See on nende teoreetiline peawäide meie vastu, kusjuures nad kapitalismi walmimise wiisi feodaalse ühiskonna rüpes ära segawad sotsialismi walmimisega kapitalistlike ühiskonna süles. Meie ülesanne on nähtawale tuua põhimõttelisi wahet selle kahe ühiskondlike walmimise nähtuse wahel. Igatahes tulewad programmis kindlaks määrata sotsiaalilise ühiskonna eeltingimised.

Wahet selle uute ühiskonnakujude kahte seltsi walmimise wahel seisab nimelt selles, et kapitalism feodaalse ühiskonna rüpes a-st o-ni walmis kujunes; mitte ainult töölisted, waid ka walitfewad kihid, terve ühiskondline apparaat, algades töölistest kuni juhtiva ja käskiva kodanlaseni, kõik see oli juba walmis feodaalse ühiskonna rüpes. Nii aga ei wõi sotsiaalism tialgi walmis kasvada, kõige parematelgi tingimistel mitte, kui isegi oletaksime, et kapitalism oma küpsuses matemaatilise piirini jõuaks. Wõimata on, et töölisteklass juba kapitalistlike ühiskonna raamidest walmistuse üle walitseks. See oleks meeletus, oleks contradictio in adjecto — seisukord, kus sõnad sifuliselt ise wastollu satuwad. Sellepärast on sotsialismi walmimise erilised jooned kapitalistlikes ühiskonnas, ja see walmimise tüüp on footuks teisttugune kui kapitalismi walmimise erilised jooned feodaalses ühiskonnas. Kapitalil olid juba feodaal ajajärgul oma administratiivsed, walitfewad

kihid. Proletariaat aga, kes mitte ainult majandusliselt vaid ka poliitiliselt ja kultuuriliselt maha surutud, proletariaat, kel enesed ei infeneere ega tehnoloogid ei ole, peab kõike seda alles siis õppima, kui ta selleks võimaluse saab, see on, kui ta juba proletariaadi diktatuuri maksma on pannud. Alles siis murrab ta ülikoolide ukjed lahti ja tungib sinna sisse. Kultuuriliselt on proletariaat arenemata, ja peame ütleva, väga väheteadev, väga mahajäänud, võrreldes kodanlusega. See tähendab, et proletariaat kapitalismi raamides ühiskonna organiseerijaks valmida ei saa. Organiseerivaks jõuks, terve ühiskonna juhiks, selle tõeliseks loojaks, jaatavas mõttes, kujuneb proletariaat alles pärast diktatuuri teostamist. Teisiti ei võid see olla. Seda põhimõttelikku vahet kapitalismi ja sotsialismi valmimise vahel peame alla kriipsutama. Meie vastased toetavad endid sellele meele tule mõttele, nagu võiks proletariaat kapitalistlikes ühiskonnas niisama kiipjeks kasvada, nagu kasvas kapitalism feodaalses korras. Rahjuks ei ole see nii, ja peab aru saama, misjuguised erilised vahed selleks olemas on.

Weel ühte punkti pean ma puudutama, mida mitte küllast ei ole analüüfeeritud, ka meie kirjanduses mitte; see on nimelt sotsialismisse kasvamise küsimus. Sellest sotsialismisse kasvamise küsimusest kõneldi väga palju revisjonistlikes valgustuses. Revisjonistid said asjast nii aru, et kapitalism sotsialismisse kasvab. Võib ütelda, et meie ainult dekreetidega, puht vägivallaabinõudega seda ülesannet mitte täita ei suuda, vaid et see pikk, kauawältav organiline arenemisekäik on, tingimisi üteldes: tõeline sotsialismisse kasvamise käik. Wahe meie ja revisjonistide vahel seisab aga nimelt aja küsimuses, millal see sotsialismisse kasvamine algab. Revisjonistid, kes mingit revolutsiooni ei taha, tõendajad, et see kasvamine juba kapitalismi rüpes sünnib. Meie aga kinnitame, et ta alles pärast proletariaadi diktatuuri maksmapanemist algab. Proletariaat peab mana kodanlike riigi purustama, wäewõimu oma kätte kiskuma ja selle riistapuuga majanduslised olud muutma. Sealt järgneb pikk arenemisekäik, kus valmistamises ja jaotamises sotsialistlikud vormid ikka enam ja enam maad hakkavad võtma, pikkamööda kõiki kapitalistlike majanduse jäänuseid kõrwale tõrjudes, kuni wiimaks kapitalistline ühiskond täielikult sotsialistlikuks on muutunud.

Celolewaga ühenduses seisab weel üks punkt: küsimus sotsialismi „rahwuslistest tüüpidest“ muidugi valmistamise vormide mõttes. Enne revolutsiooni kujutajime endile, ilma erandita, asja nii, et plaanikindlast kollektiivsest majandusest kõnelejime, ilma et asjaliselt sellesse oleksime tunginud. Nüüd aga, iseäranis pärast Wenemaa revolutsiooni õpetunde, näeme, et meil pikk ajajärk ees seisab, kus sotsialistlike valmistusvormi mitmesjuguised rahwuslised tüübid wahelduvad.

Wõtame kapitalismi, wõrdleme näituseks Prantsuse kapitalismi Ameerika omaga. Prantsuse kapitalismil on omad erilised tundemärgid, Ameerika kapitalismil omad. Wõtame ja wõrdleme näituseks

Prantsuse liiakapitalismi iseloomu Ameerika puhastverd finanskapitalismiga; või sündikaatide ja trustide ajalugu Saksamaal ja Inglismaal. Seal on isefugused teed, isefugused jooned. Pikkamööda, selle järele kuidas ilmamajandus kasvab, tajandab see kõik wahed. Sotsialism aga võib ainuüksi selle aluse peal kasvada, mis juba olemas on, ja sellepärast võib tõendada, et sotsialism kasvades mitmesuguse kaju võtab, teatud mõttes üteldes: endised kapitalistlikud vormid teisel kujul edasi elavad; see tähendab, et kapitalismi erilised tundemärgid — eri maade järele — nähtawale tulewad ja edasi elawad sotsialistlike walmistustamajanduse erilistes vormides. Hiljem, sedamööda kuidas proletariaadi üleilmne walitus ja üleilmne walmistus, sotsiaalistlikes mõttes, kasvab, kaowad ja tajanduwad muudugi ka need lahkuminewad vormid. Arenemise esimesel astmel aga, isegi pärast seda kui proletariaat kõigil mail võimu oma kätte on wõtnud, näeme mitmesuguseid sotsialistlikke walmistamisworme. Meie võime päris awalikult ütelda, et Wenemaa sotsialism, teistega võrreldes, aasjalikku ilmet kannab. Wahekord selle wahel, mida meie natsionaliseerida jaksame, ja selle wahel, mida ei jaks; wahekord ööstuse ja talupegade wahel jne., jne. — kõik need mahajäänud seisukorra jooned meie majanduslikes arenemises tulewad nähtawale meie sotsialismi mahajäänud vormides. Kui seda kõike arwesse wõtame, sellega juba ette rehkendame, siis võime teiste asjade üle rääkida, näituseks uue majanduspoliitika küsimuse üle.

See on mul järjekorras kahexas ülesmärgitud punkt. Ma ütlen selle kohta lühidalt paar sõna.

Seda uut majanduspoliitikat võib kahest täitsa isefugusest seisukohast waadates walgustada: taktilisest seisukohast, see on rewolutsioonilise taktika ja wõitlusewiisi seisupaigast, ja majanduslike otstarbekohasuse seisukohast. Need kaks seisupaika ei paista mitte alati ühised olewat. Sõjakunsti ja taktika seisukohalt on juba mitmed seltsimehed seda küsimust käsitanud, muu seas smd Leenin ja Trotski. Mina ei tahaks siin küsimust sellest seisukohast walgustada, waid majanduslike otstarbekohasuse waatekohast.

Ma tõendan: iga üksiku maa proletariaadil, kes poliitilise võimu tüüril seisab, on tähtsamaks majandusorganiseerimise küsimuseks — wahekord nende walmistamiswormide wahel, mida see proletariaat otstarbekohaselt käsitada, plaanikindlalt organiseerida ja kasutada jaksab, ja nende wormide wahel, mida ta oma arenemise esimestel astmetel mitte ei suuda otstarbekohaselt sisse seada ja plaanikindlalt kasutada. See oleks kõige tähtsam majandusline küsimus, mis proletariaadil ees seisaks. Kui proletariaat seda wahekorda mitte õieti ei hinda — sel mõttel, et ta enesele liig palju kätte kifub, siis kujuneb paratamata järgmine pilt: Walmistamisajad ei saaks areneda, waid jääksid kängu; proletariaat ei jaks kõike organiseerida; oma plaanidega ei saa proletariaat wägiwaldsel teel isiklikelt majapidaja wäikewalmistaja, wäiketalupeoja aset täita. Ja selle kihhi töö asemel, kes ühiskonnale tõeliselt midagi asjalikku annab, saab proletariaat

ümarguse nulli. Warade ringkäigus tuleb ummistus. See tähendab uut valmistusjõudude langemist ja uut majanduslise elu langemist üleüldse.

Weel midagi muud saab proletariaat niisugustel tingimistel li-
faks. Kui proletariaat liig palju püüab oma kätte ahmida, siis lähel-
tal hüglasuurt walitfufeparadaati waja. Ta tarwitab liig palju amet-
nikke, liig palju tegelasi, kes kõigi nende wäikewalmistajate, wäike-
maapidajate jt. aset nende majanduslistes ülesannetes täitma peawad.
Ja see katse, kõikide nende wäikeste töötajate aset täita riigiametnik-
kudega — wõi nimetage neid kuidas tahate, tegelikult on nad riigi-
ametnikud — see katse loob niisuguse määratu bürokraatfise aparadaadi,
mille kulud palju suuremad on, kui see kulu, mida sünnitab anarhiline
feifukord wäikewalmistufes, ja siis saame niisuguse pildi, et kõik see
walitfufeworm, see proletaarfise riigi terve majandufeparadaat mitte wal-
mistamise jõudufid edendam worm ei ole, waid walmistamifefõudude
edenemist kammitfufas hoiab. Ta tähendab otsekohe selle wastandit,
mida ta olema peab, ja sellepärast peab ta raudfise paratamatufega
puruks minema. Kas teda purustab teatud kontrrewolufioon, wõi
wäikekoodanlus, wõi wähendab partei ife selle aparadaadi ja organifeferib
ta ümber, nagu see Wenemaal fündis, on ükskõik. Kui proletariaat
ife feda ei tee, siis purustawad teifed jõud felle aparadaadi. Seda pea-
wad kõik feltfimehed silmas pidama.

Sellepärast tõendan ma: uus majanduspoliitika on üheft küljest
küll erilifelt Wenemaal omane nähtus, aga teifef küljest on ta ka
üleüldine nähtus. (Wäga õige!) Ta ei ole mitte ainult fõjatakifiline
taganemine, waid ühe suure ühiskondlik-organifafioonifise ülesande
lahendamine, nimelt wahekorra lahendamine nende tööstufharude
wahel, mida meie otstarbekohafelt tegewufesse panema peame, ja nende
tööstufeharude wahel, mida meie käimas hoida ei jaks. Awalikult
ütelda, feltfimehed; oleme meie katset teinud meil kõike organifeferida,
ifegi talupoegi ja milfonid wäikewalmistajaid. Selleft kaswaski meil
hüglasuur bürokraatfiline aparadaat. Sellepärast tõufid meil walitfemife-
kulud nii suureks. Selleft tuli meil ka poliitiline kriis. Ja sellepärast
pidime meie, et endid päästa, nagu fm. Lenin päris awalikult wälja
ütles, et kogu proletariaadi asja päästa, sellepärast pidime feda uut
majanduspoliitikat ajama hakkama.

See poliitika ei ole mitte, nagu mõned feltfimehed arwawad,
midagi falajafe haigufe taolift, mida warjama peaks. See ei ole mitte
ainult järeleandmine wastafefe, kes meile kõige jõuga peale tungib,
waid see on ka ühe ühiskondlik-organifafioonifise ülesande õige la-
hendamine. Ja awalikult ütelda: kui meil wana majanduspoliitika
kursi juures feifukord niisugufeks kujunes, et meie punane miilits
Moskwas wanu naisi, kes leiba jne. müüfid, laialt kihutas, siis oli
see majanduslise otstarbekohafufe feifukohalt hullumaja. Ja kui selleft
dieti aru on faadud, siis tuleb see hullumaja ümber muuta, temaft
midagi paremat teha. Mõned feltfimehed arwawad, et see patt oli
õigeuskliku marksfismi feifukohalt. See ei olnud mitte meie patufüü,

waid sellega parandas ja diendas meie partei hädatarwilifelt seda, mida meie esimeses proletaarlises revolutsioonis meie wilumatufes ja teadmatufes pahasti olime teinud. Nii saame meie asjast aru. Ja ma ütlen: uue majanduspoliitika küsimused on rahvuswahelised küsimused. See, mis siin erilifelt meile omane, seisab selles wahekorras, mida meie otstarbekohaselt käima panna wõime, mida mitte. Selle wahekorra ulatus wõi kõrgus on erilifelt Wenemaa oma.

Meil on wäga palju talupoegi, wäikekondanlasi jne., aga kui kõige kaugemale arenenud tööstuse maad wõtame, näitufeks Saksamaa wõi koguni Ameerika — arwate, et seal need küsimused mitte kohe üles ei kerkiks? Jalamaid kerkiwad nad üles. Wõime meie näitufeks Ameerika farmerid otsekohe organiseerida? Mingil tingimisel mitte. Niiugustele kihtidele peab nende waba majanduslise liikumise jätma. Niihamati on lugu näitufeks Saksamaal. Usute teie, et seal wõidurikas proletariaat kohe kõiki talupoegade majapidamisi, iseäranis Baieris, kommunistlifelt jaksab organiseerida? Muidugi mitte! Teate, mida talupoeg teie käest jaada tahab, kui temalt wilja andmist nõuate? Luba wabalt liikuda, luba oma jaadusid müüa. Sellepärast tuleb ka teil Saksamaal alati seda küsimust silmas pidada, teie olete sunnitud wäga hoolikalt rehkendama, misugusel määral teie sotsialistlif majapidamist tahate sisse seada ja misugusel mõõdul waba majapidamise alles jätate.

Nii seisab uue majanduspoliitika küsimus. See küsimus on aga seotud ühe footuks teise küsimusega. Revolutsioonis seisab nimelt majanduslise otstarbekohasuse põhimõte wastolus ühe teise põhimõttega, mis proletariaadile niisamati tarwilik on, nimelt puht poliitilise wõitlustarbekohasuse põhimõttega. Ma olen selle kohta tihti näitufi toonud. Kui teie näitufeks barrikaade ehitate ja seks otstarbeks telefoniposte maha saete, siis on iseenesest mõistetaw, et see mitte walmistamise jõudude tõstmist ei tähenda. (Naer.) Niisamati on lugu revolutsioonis. Kui näitufeks kapitalistiline kodanlus teile kõige jõuga kallale tormab ja oma agentide kaudu, kes wäikekodanlistes ringkondades tegutsewad, neid kihte suurkodanluse ülesandel ja huwidel wõitlusesse kihutab, mis peab siis proletariaat tegema? Proletariaat peab siis ka need suurkodanluse agentuurid purustama, maksu mis maksab. Wõitluse põnewuse kaswamisel on proletariaat sunnitud ka selle wäikekodanluse majanduslif alust ära wõtma. Siin nüüd tuleb samme astuda, mida puhtmajanduslifest seisukohast otstarbekohaseks ei saa pidada, mis aga poliitilise wõitluse seisukohast ja wõidule püüidwa kodusõja seisukohast otstarbekohane wõib olla.

Need kaks seisukohta: majandusline otstarbekohasus ühelt ja poliitilise wõitluse otstarbekohasus teiselt poolt ei ole mitte üks ja see sama, waid seisawad tihti üksteisega wastolus. Põhindue peab aga olema poliitilise wõitluse otstarbekohasus, ja nimelt sellepärast, et sotsialismi mitte ei saa üles ehitada kui meil ennem proletaarlif riiki ei ole. Meie peame aga alati silmas pidama, et meie midagi

ülearuft ei tee, midagi, mis poliitilise mõtluse seisukohast otstarbetu ja majanduslikest seisukohast sündmatu oleks.

Ma ei saa siin muidugi seda mõttekäiku edasi arendada, ta on aga iseenesest arusaadav; meie võime seda küsimust ka mitmesuguste klasside, kihtide ja koonduste seisukohalt valgustada. Siin võib arutusele tulla meie vahetõrke keskmiste kihtidega, nõndanimetatud haritlastega, see on uue keskklassiga; niisamuti meie vahetõrke talurahwaga ja talurahwa mitmesuguste kihtidega. Kõik see tuleb programmis kindlaks määrata. Loomulikult tulewad selle juures ära kasutada kõik Wenemaa revolutsiooni õpetused; sest otse totrus oleks, kui meie kõige suurema siitamaani läbielatud revolutsiooni õpetunde teoreetiliselt ei tahaks endile selgeks teha ega neid kasutada.

*

Nüüd tuleme programmi neljanda osa juure, mida ma uuteks üleüldis-taktilisteks küsimusteks nimetaksin. Siitamaani olen terwet rida küsimusi käsitanud, mil puht teoreetiline iseloom; nüüd tahan mõnda küsimust puudutada, mis üleüldis-taktilist iseloomu kannavad ja mida sellepärast teatud mõttes ka programmiküsimusteks võib nimetada.

Kõige pealt õige lühidalt ühe küsimuse kohta — asumaade kohta nimelt. Sellele küsimusele peame oma programmis palju avarama paiga andma, kui seda siitamaani on tehtud. (Wäga õige!) Meie teeme nüüd katsed rahwuswahelist programmi kirja panna. See aris-tokraatiline maik, mida Kautsky ja kompani raamatutes tundub, tuleb wõre ja rauaga wälja kihutada. Meie peame aru saama, et üleilmises revolutsioonis meie tagawarawäed, kellel kõige suurem tähtsus, asumaadel seisawad. Sellepärast tuleb seda küsimust palju jägavamalt ja täielikumalt käsitada kui seda ennemalt on tehtud.

Teine taktiline küsimus on maa- ehk riigikaitse. See maa-kaitse küsimus, mis meile, kommunistidele, sõja algul täiesti selge oli, ja mis maakaitse peaaegu täielikus eitamisest seisib, ehitub nüüd püüt teistfugufena, wähe teisemal kujul ja keerulisemalt. Küsimuse ülesseadmise suurem keerulikkus põhjeneb selles, et meil nüüd juba ühel maal proletariaadi diktatuur on, ja ühe proletaarlise riigi olemasolek muudab korrast seisukorra. Meil, marksistidel ja dialektikutel, tuleb, üleüldiselt niisuguste muudatustega suuremas ulatuses rehkendada. Ma toon ainult ühe näituse.

Nüüd kui meie opositsioonilik-revolutsiooniline partei olime, ei võinud meie silmapilgukski lasta mõtet tõusta, mõnelt kodanliselt riigilt meie revolutsioonilise tegewuse jaoks raha wõtta. See oleks liig rumal olnud. Sel silmapilgul, kus meie waenuliselt wõimult raha wastu oleksime wõtnud, oleksime oma revolutsiooniasja täielikult rüüetanud. Sellepärast talitas rahwuswaheline kodanlus selles küsimuses, omast seisukohast, üsna õieti, kui ta tõendada püüdis, et meie Saksa imperialismi agendid wõi Karl Liebknecht Prantsuse kodanluse agent olewat. Meie saime täiesti õieti aru, et meie üialgi midagi sellefarnast teha ei tohi, ja oleme alati niisuguste katsete wastu seisnud.

Nüüid aga, kus juba üks proletaarline riik olemas on ja sel wõimalik on ühelt wõi teiselt kodanliselt riigilt laenu wõtta, nüüid oleks niisama rumal, kui ta selle tagasi liikkaks. See on ainult wäike näitus selle kohta, et näidata põhimõttelist pööret, mis sündis, kui meil juba proletaarline riik olemas on.

Niisamasugune lugu on maakaitsega. On ju täiesti selge, mida proletaarline maa, see on, proletaarline riik tähendab (kõigis neis küsimustes tähendab sõna „maa“ sedasama mis „riik“; ükskõik kas ühes wõi ilma klaside iseloomustamiseta). Kui kodanlus maakaitsest kõneleb, siis mõtleb ta selle all kodanlise riigiaparadi kaitsmist; ja kui meie maakaitsest kõneleme, siis mõtleme selle all proletaarlise riigi kaitset. Nii tuleb meil siis programmis selgesti kindlaks määrata: proletaarlist riiki ei tohi ega pea mitte ainult selle maa enese proletariaat, waid kõigi maade proletaarlased kaitsma. See on uudis selle küsimuse ülesseadmises, wõrreldes ilma sõja algusega.

Teine küsimus on: kas tohiwad proletaarlised riigid, kogu proletariaadi sõjataktiline seisukohast wälja minnes, kodanliste riikidega sõjalist blokki teha? Ei ole mingit põhimõttelist wahet laenu tegemise ja sõjalise lepingu wahel. Ja ma kinnitan, meie oleme juba sedawõrd kaswanud, et meie ühe wõi teise kodanlise riigiga sõjalise lepingu wõime teha — selleks, et selle kodanlise riigi abil teist kodanlust purustada. Mis teatud jõudude wahekorra juures edasi tuleb, seda wõite endile kergesti ette kujutada. See küsimus on täiesti sõjataktilise otstarbekohasuse küsimus. Ja nii tulebki ta programmi uiles panna.

Selle maakaitsewormi juures, sõjalise lepingu puhul kodanliste riikidega, on proletariaadi kohus seda blokki wõidule aidata. Kui mõnes teises arenemisjärgus seesuguse blokima kodanlus ise wõidetud on, siis kerkiwad uiles teised ulesanded (Naer.), mida ma kohustatud ei ole siin ligemalt arutama, kuid mida teie ise kergesti mõistate.

Weel ühte taktilist küsimust peame puudutama — punase interventsiooni (teise maa wõitlewale proletariaadile appimineku) õigust. See on muu seas katsetuleks kõigile kommunistlikele parteidele. Punase militarismi kohta on paljugi kisa laiali kantud. Meie peame programmi ära tähendama, et igal proletaarlist riigil õigus on punaseks interventsiooniks. (Radek, wahela: Sa oled ühe punase polgu auülem, sellepärast Sa nii räägid! — Naer.) Kommunistlikes Manifestis seisab, et proletariaat terve ilma peab ära wõitma. Seda ei saa aga mitte sõrmega teha (Naer.), seda peab püssidega ja täkkidega tegema. Sellepärast on selle süsteemi laialilaotamine, mille peal iga punane sõjawägi põhjeneb sõjalisel, proletariaadi wõimu, rewolutsiooni laiendamise. Sellepärast on põhjendatud punase interventsiooni õigus iseäralistel tingimistel, mis puht tehniliselt ta teostamisest wõimaldawad.

Lisa

Ratkendid sms Thalheimeri kõnest

II. Internatsionaali marksismi kohta.

Kõige pealt tahaksin selle peale tähendada, et Rautsky oma programmikirjatöös niikaugele läheb, et ta kapitalistlike majandusteaduse käsitamisel marksistlike arusaamise aluspõhjagi käest kaotab. Ise loomustaw selle kohta on ettekujutus, et kapitalismi lõpueesmärk ja ta seemine korraldam seadus — liisawäärtuse walmistamine on; nüüd aga tuleb Rautsky ja seletab, et kapitalismi — tarwitamise wajadus (Konsumbedürfnis) juhtiwat! Ma usun, et waewalt wõimalik on täteikumalt, põhjalikumalt, põhimõttelisemalt kapitalismile alla wanduda kui Rautsky seda siin teeb.

Siis tahaksin weel paari sõnaga puudutada neid reform-sotsialistlike ettepanekuid, mida Rautsky sotsialistlike majanduse juure jõudmiseks teeb. Sms Buchaarin tähendas üsna õeti, et meid Rautskyst mitte ettekujutus kapitalismist sotsialismile mineku käigu kiiruse kohta ei lahuta, waid lahkumineku oluline punkt selles seisab, et meie tööarvamise järele see sotsialismise kaswamine alles pärast seda algab, kui meie juba poliitilise wõimu kätte oleme wõitnud, kuna Rautsky sellega enne poliitilise wõimu wõitmist ja ilma selle wõitmisteta mõtleb toime saada.

Kõigis neis punktides on Rautsky ennast tänapäew tagasi Bernsteini juure rewideerinud. Kõik need reformikawatfused, kõik need teed, mida Bernstein soowitas, on Rautsky nüüd omaks wõtnud, selle tõendusega, see olewat nüüd tõeline marksism. Ma ei taha neid küsimusi pikemalt teoreetiliselt walgustada waid waatlen neid tegelikust küljest. Milles seisawad need ettepanekud? Esiteks on see tutaw munitšipalsotsialism (sotsialism kogukondlistes omawalitsustes), teiseks — gildisotsialism, üks sort sisseweeokaupa. Et siin oma uuemaid — tõeliselt wanu Bernsteini — põhilauseid tõendada, läheb Rautsky, kes kõigis oma kirjatöödes, kui iseäranis kaine teoreetik esineb, korraga kõige luulelisemate lolluste peale.

Wõtame näituseks gildesotsialismi. See kujutab enesele ette, et ametiühisused sammammult, ilma poliitilise wõimu wõtmata, nii ütelda, kapitalistlike ühiskonna selja taga sotsialismi wõiwad maksma panna. Tarwitseb aga ainult ametiühisuste seisukorda, nende rahalist järke lagunewas kapitalistlikes majanduses tähele panna, ja kohe on selge, et see ettekujutus puht luulekujutus on. Kuna ametiühisustel praegu kõige suuremat jõupingutust waja läheb, et oma wõitluskapitaale tarwilikul kõrgusel hoida, ei wõi ometi loota, et nad kapitalismi selja taga sotsialismi peaksid sisse seadma.

Teine armastatud luuawars, mille seljas reformistid ratsutawad,

on kommunaalsotsialism — kommunaliseerimine, kogukondlustamine. Igaiüks, kes Lääne Euroopa seisukorda vähegi tunneb, see teab, et seal riiklise pankroti kõrval filmapaistvamaks iseloomujooneks ka üleüldine kogukonnawalitfuste rahaline pankrott on, ja mitte selles ei seisja nüüd kogukonnapoliitika päewaküsimus, et omaist jõust sotsialismile minna, waid selles, kuidas ennast kaitsta kapitalistide pealetungimiste vastu, kes kogukondlisi asutusi ja ettevõtteid eraomannikkude kätte tahawad kiskuda.

Siis weel kolmas asi: et üleminekut iseäranis mahedaks teha, on ette pandud ärawõetawa kapitalistlise omanduse eest tasu maksta. Teie teate kõik, et Mary selles küsimuses võimalikuks pidas Inglise juurmaaomanikkudest nende maaomandust tasu eest wälja osta. Ta ei kõnelenud seda mitte selles mõttes, et wäljaostmine enne wõimuwõtmist wõiks sündida, waid ta pidas seda teed wast pärast wõimuwõtmist võimalikuks. Kuidas on aga lood suuremas osas Euroopa riikidest? Oletame, et wõim oleks juba töölistel kätte wõidetud ja tõuseks küsimus, kas kapitalistidelt wõetawa waranduse eest tasu maksta wõi mitte, aga igaiüks teab ometi, et üks esimestest eeltingimistest sotsialistlikel ehitusetööl peab olema nende kohutawate furnud wõlakoormate kaotamine, mis praegu majanduslist elu rõhuvad. Nii on siis mahe mõte kapitalistide wälja osta tänapäew niisamaugune luuleline ilufemine nagu seda on Kautsky ettekujutusel gildewõi kogukonnasotsialismist.

Weel tahaksin teie tähelepanekut juhtida ühe Kautsky mõtewasjingu peale, mis just siin kohal ja iseäranis praegu humuust pakub: see on nimelt ühest küljest riikline bürokraatia, teisest küljest riikline kapitalism ehk riikline sotsialism, nagu Kautsky neid käsitletab. Kautsky arusaamise järele on dieti ainult weel kaks riiki järele jäänud, kus bürokraatia suurt osa mängib: üks neist on Prantsusmaa, see „wabariik ilma wabariiklasteta“ — nagu neid wanasti tunti; teine on, Kautsky tõenduse järele, Nõukogude Wenemaa. Nähtawasti peab Saksamaal demokraatia juba sedawõrd teostatud olema, et bürokraatia kadunud on. Tegelik järeldus sellest mõttekäigust on loomulikult see, et Saksamaal ja teistes riikides, kus kodanline demokraatia walitseb, sotsiaaldemokraatia enam bürokraatiat ei puuduta, ta täiesti rahule jätab. Sotsiaaldemokraatia kogu tegelik poliitika selles ep seisabki, et kodanlistele ametnikkudele sotsiaaldemokraatliki ametnikke weel juure poetada.

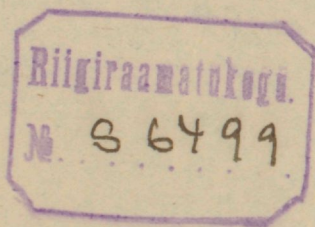
Ja nüüd asja teine külge. Riiklise sotsialismi ja riiklise kapitalismi käsitamisel leiab Kautsky korruga, et see bürokraatia ikkagi weel elus olewat, ja et ta wõimetu olewat kapitalistliki ettevõtteid oma kätte wõtma ja neid juhtima. Riikline bürokraatia olewat wanameelsusse tardunud, olewat raske liikumiseks, — ainult kapitalistline bürokraatia wõiwat nende ettevõtetega walmis saada.

Mis tähendab see kõik tänapäew tegelikult Saksamaa kohta eriti, aga üleüldiselt ka mujal? See tähendab otsekohe kokkumängimist, käskikäs töötamist Stinnesiga ja tema käskikutega; see tähendab

soovituft Stinnesi-bürookraatidele, kui elukutselisele kihile, kes sotsialiseerimise ülesande peab täide viima. Seega andis Kautsky veel enne kui teine ja poolkolmat Internatsionaal (iseiseisvad sotsialistid ja sotsialdemokraadid Saksamaal) tegelikult ühte sulas, selleks oma teoreetilise õnnistuse annud ja seda teoreetiliselt põhjendanud. Ja kui nüüd Saksamaal Stinnesi valitsus luuakse, millest ka sotsialdemokraadid osa võtavad, ja kui see Stinnesi valitsus veel needki ettevõtted, mis riiklisteks on jäänud, püüab erakapitali kätte kiskuda, siis — on Kautsky ka selleks juba ette oma teoreetilise õnnistuse annud...

HIND 25 MARKA

B. Bellinson'i trükikoda, Tallinnas